

MİLLÎ EĞİTİM

EKİM
KASIM
ARALIK
2000
SAYI
148

KÂZIM KARABEKİR EĞİTİM FAKÜLTESİNDE "OKUL DENEYİMİ"
UYGULAMASI VE SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

FİZİK KONULARININ KAVRATILMASINDA GÖRSEL
ÖĞRETİM MATERYALLERİNİN ÖNEMİ

OKUL PSİKOLOGLUĞU VE OKUL PSİKOLOJİK DANIŞMANLIĞI
MESLEKLERİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA

RUSYA FEDERASYONU ZORUNLU TEMEL EĞİTİM KURUMLARINDA
ANA ÖĞRETİM PROGRAMI VE BUNA DAYALI OLARAK
OLUŞTURULAN PROGRAMLAR

NESNE KAVRAMI ÜZERİNE

OKULA DAYALI YÖNETİM

FEN BİLİMLERİNDE DEĞERLENDİRMENİN ÖNEMİ

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNE VERİLEN EĞİTİM MODELLERİNİN ÖĞRENCİLERDE
DAVRANIŞ DEĞİŞİKLİĞİNE ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

ALAN DIŞINDAN MEZUN OLUP SINIF ÖĞRETMENLİĞİNE ATANAN
ÖĞRETMENLERİN SINIF ÖĞRETMENLİĞİNDEKİ
DURUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

BAZI AVRUPA ÜLKELERİNDE VE TÜRKİYE'DE ZORUNLU EĞİTİMDE YÖNLENDİRME
ÇALIŞMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

TÜRKİYE'DE EĞİTİM YÖNETİCİLERİNİN YETİŞTİRİLMESİ SÜRECİ

YIRMİBİRİNCİ ASRIN BAŞINDA BALKANLARDA YAŞAYAN TÜRKÇE

DİVAN ŞİİRİ ÖĞRETİMİ ÜZERİNE

LİSE RESİM DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ ÇAĞDAŞ SANATSAL EĞİTİM BAĞLAMIN-
DA DEĞERLENDİRİLMESİ

İLKÖĞRETİM ÖĞRETMENİ ADAYLARINA İLKOKUMA-YAZMA ÇALIŞMALARI İLE İLGİLİ
PRATİK ÖNERİLER

EŞREFZÂDE MEHMET ŞEVKETİ'NİN MEDRESE TALEBELERİNİN
DURUMLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

EĞİTİM-SANAT-KÜLTÜR

İlköğretim Öğretmeni Adaylarına İlkokuma- Yazma Çalışmaları ile İlgili Pratik Öneriler

Ali GÖÇER (*)

GİRİŞ

Türk toplumunun millî birlik ve beraberlik içerisinde yaşaması, sosyal ve kültürel alanda kalkınmayı hızlandırması ve en önemlisi milletimizin karakteristik özelliklerini gelecek nesillere sağlıklı bir biçimde aktarması için gerekli dinamiklerden biri, belki de en önemlisi dildir. Hâl böyle olunca her millet kendi dilini en iyi biçimde öğrenmeye/öğretmeye çalışmakta, bu konu üzerine hassasiyetle eğilmektedirler. Yurdumuzda ise, genel anlamda kişiler ve kuruluşların böyle bir hassasiyet içerisinde bulunmaları şöyle dursun, sıradan konuşmalarında ve iş yerlerinde Türkçe kelimeler yerine yabancı dilden alınmış kelimeler kullanmayı tercih etmeleri artık şaşılacak bir durum hâline gelmiştir. Öyle ki, şehirlerimizin işlek caddelerine baktığımızda aslı tabelalardan oranın yabancı bir ülkenin mahalî olduğu izlenimini oluşmakta, cadde ve sokaktaki insanlarımızın konuşmalarından Türkçe'yi doğru-dürüst ifade edemedikleri görülmektedir.

İlköğretim, ortaöğretim bir yana, yükseköğretimden geçen gençlerimizin büyük çoğunluğu da düşündüklerini, duyduklarını, tasarladıklarını derli toplu bir biçimde dile getiremiyorlar. Anadillerini doğru ve yanlışsız kullanamıyorlar. Ana ve babaların, öğretmenlerin gazetelere, dergilere yansıyan yakınmaları; bu konu üzerinde yapılan araştırmalar bunu doğruluyor (1). Konumuzla ilgili olması ve bu yakınmalara çarpıcı bir örnek teşkil etmesinden dolayı bir gazeteden aktardığımız şu satırları aktarmakta yarar görüyoruz.

Bakın M. Helimoğlu Yavuz ne diyor: "Karşımda çeşitli fakültelerin iletişim, seramik, hemşirelik, psikoloji, yabancı diller, matematik, edebiyat, müzik, sosyoloji, sanat tarihi... vb. bölümlerini bitirmiş bir amfi dolusu insan oturuyor. Bunlar ilköğretim öğretmeni olmak için **ilköğretim sertifikası programı, formasyon** kurslarına katılan insanlarız. Benden de "**Türkçe Öğretimi**" dersini alıyorlar. Konuyla hemen hiç ilgileri yok, ağızlarında sakız, sıralara yayılmışlar. Yalnızca ellerinde bir sertifika bulunsun istiyorlar. Yine çoğunun öğrenmek gibi bir amacı yok. Çoğu ise derslere bile devam etmeden, yalnızca sınavlara girerek bu belgeyi almak, ama mutlaka bir şekilde "**almak**" istiyor. Ne yazık ki çoğu düzgün okuma-yazma becerisine bile sahip değiller. Ayrıca iyi yetişmiş bir öğretmende aranan ve **olmazsa olmaz** olan -ama ne yazık ki oluyor- alan bilgilerini bilemem ama genel kültürleri ve yaşam görgüleri olmadığı ortada (2)." Türkçe'yi öğretecek öğretmen adaylarının mesleklerine başlamadan önce sergiledikleri bu tavırlar, gözlenen ilgisizlikleri dilimiz açısından iyi bir durum olmasa gerektirir.

Bu durum karşısında her vatandaşımızın ve bilhassa kültür, sanat, edebiyat... vb. alanlarda emek verenlerin daha duyarlı hareket etmesi gerektiğini düşünüyorum.

Julia Marshall dilimize de çevrilen çalışmasının "Anadili Öğretiminin Amaçları" bölümünde dört beceri (okuma-dinleme-konuşma-yazma)nin önemi üzerinde durmakta ve okuma ile yazmayı bu beceriler içerisinde farklı bir konumda ele almaktadır. Şöyle ki: "Anlama, konuşma, yazma ve okuma olarak dört yeteneğe verilen önem üzerine yapılan bir soruşturma aşağıdaki derecelendirme düzenini oluşturmuştur.

1. Yazılı anlatım,
2. Okuma,
3. Sözlü anlatım,
4. İşitme yoluyla kavrayış.

Okuma ve özellikle yazı elbette ki bu düzeyde geliştirilmesi en önemli olan becerilerdir (3).

Burada en önemli görev ilköğretim 1. sınıfı okutan öğretmenlere düşmektedir. Peki bu durumda öğretmen ne yapacaktır? Her şeyden önce 1. sınıfı okutan öğretmen bu işin bilincinde olmalı ve çalışmalarını sistemli, plânlı ve programlı yapmalıdır. "Eğitim ve öğretim plânlı, programlı ve geliştirici bir çalışmadır. Amaçlarına en kısa yoldan ve verimli bir biçimde ulaşan eğitimciler çalışmalarını daima gelişmeyi öngörerek dikkatle plânlayanlardır (4)." Program ise; "Belli bir konuya ilişkin olarak çalışma yolunu veya biçimini gösteren plân, ileride yapılacak işlerin sırasını ve kapsamını gösteren belge (5)" olarak tanımlanır. İlköğretimde görev alacak olan bir öğretmen adayının Türkçe dersinin işlenişi ve kavratılması ile ilgili çalışmaları bilmesinin yanında; ilköğretim 1. sınıfta ilkokuma-yazma etkinlikleri hakkında bilgili olması ve kendine güvenmesi başarısını doğrudan etkileyecektir. Bu nedenle, 1. sınıfı okutma durumunda kalacak öğretmen adayının ilkokuma-yazma çalışmalarında takip edeceği metot ve bu metotla ilgili uygulamaların bilgisine sahip olması lüzumludur.

İLKOKUMA-YAZMA

İlkokuma-yazma öğretimi, önemli bir eğitim etkinliğidir. Bu etkinlik gerek ilkokulda gerekse daha sonraki öğrenim hayatında öğrenciye lüzumlu olacak, hatta sadece Türkçe dersinde değil diğer derslerde de başarısına yön verecek kuvvetli bir eğitim etkinliğidir. Doğru ve hızlı okuyan, okuduğunu yerli yerince yorumlayan,

(*) Hisarcık Fevzi Çakmak İlköğretim Okulu Türkçe (Formatör) Öğretmeni M.Gazi/Kayseri.

(1) Emin Özdemir. "Anadili Öğretimi", **Türk Dili**, Dil Öğretimi Özel Sayısı S.379-380. s.19.

(2) M. Helimoğlu Yavuz. "Başka Bir Nesl-i Cedid" adlı makale. 28.06.1999 tarihli Cumhuriyet gzt.

(3) Julia Marshall. "Anadili ve Yazın Öğretimi", (çev. Cahit Külebi) Başak Yay. Ankara 1994, s.22-23.

(4) Eğitim öğretim çalışmalarının plânlı yür. ilişkin yönerge. 22 Haziran 1981 tarih ve 2089 sayılı T. Dergisi.

(5) Ruşen Alaylıoğlu, Ferhan Oğuzkan. Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü, s.258.

sözlü ve yazılı anlatımı iyi yapabilen öğrencilerin bütün okul hayatında başarılı olacağı muhakkaktır. İlkokuma öğretiminin başarılı sonuçlanmasında öğretmenin rolü büyüktür. Kendini yeni bir çevre, yeni bir topluluk içerisinde bulan öğrencinin bu ortama alışmasında öğretmenin yaklaşımı çok önemlidir. Öğretmenin, mesleğini seven, insan ve çocuk sevgisine sahip, sabırlı, hoşgörülü, kendisini sevdirmesini bilen; okuyup araştırarak meslek ve genel kültür düzeyini artırıcı bir anlayışta olmalıdır.

Okula henüz başlayan öğrenciler arasında ilgisiz ve isteksiz olanlar olacaktır. Burada öğretmen olumlu teşviki beceribilmelidir. Bu tutumu ile sınıfın bütün fertlerini faal duruma getirebilir. Öğrenciler arasında olumsuz yönde ayırım yapmaktan kaçınması ile birlikte çocukların öğrenme ve gelişmelerine yardımcı olacak elverişli bir öğrenme ortamı hazırlamalıdır. Bunun için; ilgi uyandırma, motivasyon, zamanında takdir ve daha iyiye teşvik... gibi girişimlerinin yanında; telaşa kapılmadan, öğrencileri zorlayan ve onları endişe ve üzüntüye sevk edecek davranışlarda bulunmadan öğretim etkinliği-ne devam etmelidir.

Öğretmen bu ve buna benzer etkinlikleri niçin yapar? İlkokuma-yazma öğretiminin amacı, 1. sınıf öğrencisinin psikolojisine uygun yollarla, gerekli metot ve materyalleri kullanarak çocuğun yaşamı boyunca kullanacağı okuma ve yazmanın temel becerilerini kazandırmaktır. Bu ise, işlek, doğru, anlamlı ve eleştireci bir bakışla okuma-yazma etkinliklerini doğurmalıdır.

Okula yeni gelen çocukların okuma-yazma etkinliğinde bulunabilmeleri için duygusal olgunluk ile fizikî beceriler bakımından belli bir dönem ilgilenilmesi gerekebilir.

HANGİ METOT KULLANILMALIDIR?

Okuma-yazma öğretimi konusunda şimdiye kadar birkaç metodun denendiği ve son olarak çözümlene metodunda karar kılındığı ve uzun zamandan beri bu metodun uygulandığı görülmektedir. Çözümlene metoduna geçmeden önce diğer ülkelerdeki uygulamalara göz gezdirelim. "Batı Avrupa ve Amerika'da 1945'li yıllara kadar tartışmasız doğru olarak kabul edilen, 1945 yılından 1960'lı yılların başlarına kadar olan dönemde cümle metodundan şüphelenilmeye başlanmış ve daha sonra ilkokuma-yazma öğretiminde başka metotlar uygulama alanına aktarılmıştır. 1965'den sonra çözümlene metodu da denilen cümle metodu yerini başka metot veya metot varyanslarına bırakmıştır (6)."

Çözümlene yönteminin dış dünyadaki durumunu eğitimci Süleyman Çelenk yapmış olduğu alıntılarla şu şekilde aktarmaktadır: "Ülkemize batıdan aktarılan çözümlene yöntemi, batı ülkelerinde ilkokuma-yazma öğretiminin biricik yolu olarak ele alınmamaktadır. Nitekim Almanya'da Almanca dersi programı, ilkokuma ve yazma öğretiminde kullanılacak yöntemin seçimini öğretmene bırakmıştır. Fransa literatüründe farklı yöntemlere göre okuma-yazma öğretimi materyallerine rastlanılmaktadır (7)."

Hamburg eyaleti (1973) programında okuma öğretimi, *çözümlene* (kelime ve cümlelerden hareket eden), *bireşim* (harf ve seslerden hareket eden) veya *çözümlene-bireşim*, yani *karma* (kelime ve harflerden hareket eden) öğretim metotlarıyla yapılabilir. Okuma öğretiminde nihai kararı öğretmen verir. Görüldüğü gibi ilkokuma-yazma öğretiminde bir tek metodun

tercihi söz konusu değildir, bir metot çoğulculuğu söz konusudur ve tercih öğretmene bırakılmıştır (8).

Ülkemizde ise değişik metotların kullanılmasından sonra çözümlene metodu, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 22.09.1981 tarih ve 172 sayılı kararıyla kabul edilen ve 26.10.1981 gün ve 2098 sayılı T.Dergisinde yayınlanan Temel Eğitim Okulları Türkçe Programında belirtildiği üzere okullarımızda tek geçerli metot olarak kabul edilmiş ve halen de uygulaması devam etmektedir. Bu konu ile ilgili programda şu ifadeler yer verilmiştir. "İlkokuma-yazmaya öğrencilerin anlayabileceği kısa cümlelerle başlamalıdır. Zamanla bu cümleler kelimelere, kelimeler hecelere bölünmelidir. Daha sonra hecenin içindeki harflerin sesleri sezdirilmeye çalışılmalıdır. Bu çözümlenmeler sonunda elde edilen kelime, hece ve sezilen harflerle yeni yeni cümle ve kelimeler kurulmalıdır. Cümlelerin, kelimelerin ve hecelerin bölünmesini kolaylaştırmak için öğretmen aynı kelimeleri içine alan cümlelerden, içinde aynı heceler bulunan kelimelerden yararlanmalıdır. Üzerinde durulan cümle ve kelimeleri öyküler, masallar, tekerlemeler içinde kullanmaya önem vermeli ve ilkokuma-yazma konularının öğrencilerin ilgisini çekecek nitelikte olmasını sağlamalıdır (9).

İLKOKUMA-YAZMA ÖĞRETİMİNDE ÇÖZÜMLEME METODUNDAN ÖNCE HANGİ METOTLAR KULLANILDI?

Ülkemizde ilkokuma-yazma öğretimi için çeşitli metot ve teknikler denenmiş olup sonuçta çözümlene metodunda karar kılınmıştır. Bu metotlar şunlardır:

- 1) Harf (Bireşim-Sentez) Metodu,
- 2) Karışık Metot,
- 3) Hikâye Metodu,
- 4) Karma harflerle Öğretim Metodu,
- 5) Çözümlene Metodu.

1) HARF (BİREŞİM-SENTEZ) METODU: Okuma-yazma öğretimine sesli harflerin kavratılması ile başlanır. Daha sonra sesli harflerin önüne ve arkalarına sessiz harf getirilerek seslendirmeye çalışılır. (ak, ek, ik, ök, ka, ke, ki, kü... gibi) Bu şekilde çoğaltılan hecelerden kelimeler, kelimelerden de değişik cümleler oluşturulur. Oluşturulan her cümle yapılan etkinliklerle geriye doğru bir bakıma çözümlenmeye tabi tutularak kelime, hece ve harfe ayrıştırılır. Birkaç yönden sakıncalı görülmektedir. Bu metotla okumayı öğrenenlerde okumada heceleme çabuk bırakamadıkları, sık sık tekrar yaptıkları görülmüştür. Yine, okuyucunun bütün dikkati harf ve heceye yöneldiği için *anlama* istenilen şekilde olmamaktadır.

Ayrıca Türkçe'de sessiz harflerin tek başına okuma özellikleri olmadığından ve harflerin teker teker öğretilmelerinden sonra birleştirme, çocuklar için zor olmakta, faydalı sonuçlar vermemektedir (10).

Bu metodu, "önce alfabetik sıraya göre sesler (harfler) tanıtılır. Harfler ikili, üçlü ve dörtlü hecelerde kullanılır. Daha sonra da bu hecelerden kelimeler, cümleler ve metinler üretilir" şeklinde açıklayan eğitimci S. Çelenk yöntemle ilgili eleştirileri de şu şekilde sıralamaktadır:

Ünsüzlerin tek başına seslendirilememesi okumada sorunların doğmasına neden olmaktadır,

(6) Doç.Dr. Ali Osman Özcan. "İlkokuma-Yazma Öğretim Programlarının Geliştirilmesi", Hacettepe Üniv.Eğt.Fak. derg. (Türkiye'de İlköğretim Sempozyumu) Yıl1992, S.8, s.167.

(7) Süleyman Çelenk. "Farklı Yöntemler Açısından İlkokuma ve Yazma Öğretimi ve Bir Yöntem Denemesi", Hacettepe Üniv.Eğt.Fak. derg. (Türkiye'de İlköğretim Sempozyumu) Yıl:1992, S.8, s.370.

(8) Doç.Dr. Ali Osman Özcan. **a.g.m.** s.168.

(9) Temel Eğitim Programı (Türkçe Eğitimi), Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1982, s.11.

(10) Nusret Alperen. Türkçe Öğretim Rehberi, MEB Yay. İstanbul 1991, s.57.

Uzun süreli hece tekrarı çocuğu bıktırmakta; okuma zevkından uzaklaştırmaktadır,

Okuma aynı zamanda anlama-kavrama işlemidir, bu yöntem çocuğu okumanın anlamından uzaklaştırmaktadır,

Anlamli söz grupları yerine sesler üzerinde odaklaşma okumada görme açısından daralmasına ve okuma hızının düşmesine neden olmaktadır (11).

2) KARIŞIK METOT: Bu metotta bir yandan cümle ve kelimeler öğrencilere öğretilirken, diğer yandan da kelime, hece ve harflerin tanıtılmasına geçilir. Böylece öğrenci cümleyi, kelimeyi, heceyi ve harfi birlikte öğrenmiş olur. Bu metotla okuma daha kısa sürede gerçekleştiğinden günümüzde de uygulayanlar olabilmektedir. Özellikle bazı öğretmenlerin birbirleri ile yarış içerisinde olması ve bir an önce okutabilme istekleri onları bu metodu uygulamaya itmektedir. Öğretmenin çözümleme metodunu uygularken, yani cümle öğretmeye devam ederken sesli harfleri tahtanın sağ üst köşesine yazdığı ve arasıra ya da günün ilk saatinde bunları okuduğu/okuttuğu görülmektedir. Bir yandan cümle öğrenen öğrenci, diğer yandan da bu sesli harfleri öğrenmiş olmakta ve çözümlemenin ilk anlarından itibaren yavaş yavaş okumaya başlamaktadır. Okumaya kısa sürede geçilmiş olsa bile öğrencinin süratli, doğru ve anlamli okuma beceri ve alışkanlığı kazandırmadığı yönünden sakıncalı görülmektedir. Günümüzde okuma-yazma bilmeyen yetişkinlere (18 yaşından yukarı yetişkinlere) düzenlenen kurslarda uygulanan bir metottur. Cümle öğretildiği anda çözümleme yapılır.

3) HİKÂYE METODU: Öğrencilerin seviyesine uygun olan bir hikâyenin cümlelerinin öğretilmesi, sonra hikâye üzerinde çalışarak kelime, hece ve harflerin kavratılması ile okumayı gerçekleştirme yolu olarak uygulanmış bir metottur. Günümüzde kullanılmamaktadır.

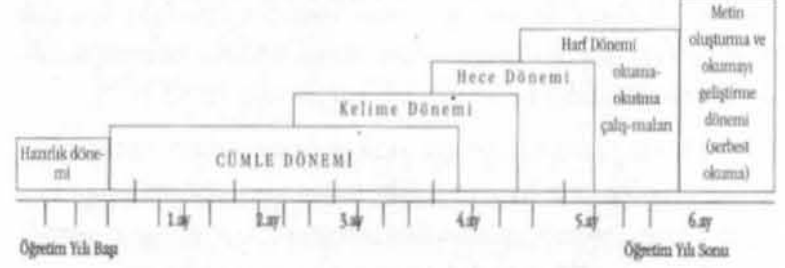
4) KARMA HARFLERLE ÖĞRENİM METODU: Bu metotlardan başka çok önceleri bazı öğretmenler tarafından kullanılan ama şimdilerde uygulanmayan bir metot da *karma harflerle ilk okuma-yazma* çalışmasıdır.

İlk okuma-yazmada normal olarak küçük temel harfler ve gerektiği zaman da (cümle ve özel isim başlarında) büyük harfler kullanılırsa buna "karma harflerle öğrenim" denir (12).

1965'li yıllarda karma harflerle okuma-yazma öğretimini bizzat yürüten Bircan BİRCAN bu metotla ilgili olarak şunları ifade etmektedir: "Birinci sınıfta okuma-yazma öğretimini kusursuz bir şekilde yapmak, okuma-yazmaya küçük harflerle başlamakla mümkündür. Okullarda karma harflerle öğretim, Millî Eğitim Müdürlüğü'nün iznine bağlıdır. Ancak hükmin yanında V. Millî Eğitim Şurasının aldığı karar, öğretmenleri bu konuda serbest bırakmıştır. Bu karardan yararlanarak karma harflerle okuma-yazma öğretimini üç ders yılı uyguladım (13).

Metodun sakıncalarını, aynı zamanda uygulamasını yapan öğretmen şu şekilde dile getirmektedir: "Birinci sınıfın yedi yaş çocuğu dikkatini hem kelimelerin doğruluğuna, hem de yazılışına veremez. kelime doğruluğuna önem verip, harfleri ise benzetmekle yetinir (14).

ÇÖZÜMLEME METODU (Cümle Metodu)

çözümleme metodunun dönemleri

Yukarıda da zikredildiği üzere çözümleme metodunun ilkokuma-yazma çalışmalarında uygulanması programda istenmiş olup, bütün okullarda buna uyulmaktadır. Bu metot, 6-7 yaşındaki çocukların **toptan algılama** psikolojik özelliklerine uygun görülmüş bir metottur. Bu metodun esası *çocuk gördüğü eşyayı bir bütün olarak kavrar ve bu bütüne karşı tepkide bulunur. Binaenaleyh cümleleri bütün hâlde verirse, çocuk bunu bütünü ile ve belli bir olgunluğa erdikten sonra da, bunun parçalarını ayrı ayrı kavrar* diye düşünülmüştür (15). Okuma-yazma öğretiminde uzun zamandan beri memleketimizde de **çözümleme metodu** (Metode globale) uygulanmaktadır; çözümleme metodu, okuma-yazmaya tam anlamli sözlerden başlayarak, kelime ve harflere gitmek yoludur. Bu metot, çocuk psikolojisine uygun gelmektedir; çünkü çocuk her şeyi "olduğu gibi", bileşik şekliyle görür, onu meydana getiren elemanlar inemez (16).

Çözümleme metodunu uygulayacak öğretmen eğitim-öğretim yılının başından itibaren bu metodu uygulamaya koyar. Şimdi bu metodun dönemlerini çizelge üzerinde gösterelim ve daha sonra ayrıntılara geçelim.

İlkokuma-yazma öğretiminin plânlanması:

İlkokuma-yazma öğretiminin başarılı olması için iyi bir plânlama yapılması gerekir. Bunun için; ilkokuma-yazma öğretimine ayrılan zamanı belirlemek; alıştırma çalışmalarını tespit ederek zamana dağıtmak; cümleleri tespit ederek yıllık plâna dağıtmak ve yeri ve zamanı gelince tasarları uygulamaya koymak gerekir.

1) Hazırlık Dönemi:

Öğrencileri okula alıştırmaya, onları ileride yapılacak olan okuma-yazma çalışmalarına hazırlamaya çalışıldığı dönemdir. 2-3 hafta devam eder. Okuma-yazmaya hazırlık döneminde ana-baba ve öğretmenin iletişim içerisinde olmaları, çocuğun okula ısınmasından, öğrenim hayatını başarılı bir noktada tamamlamasına kadar birçok yönden etkiler. Bu dönem içerisinde *öğrenci* açısından çalışmalar iki noktada yoğunlaştırılır. Birincisi; çocuğu okula hazırlayıcı etkinliklerle okul yolunda dikkat edilecek kurallar, sınıf içinde ve dışında nasıl davranılacağı, ihtiyaç giderme... gibi davranışları kazandırıcı etkinliklerdir. İkincisi ise; öğretmenin ilkokuma-yazma çalışmasına öğrencileri hazırlayıcı etkinliklere ağırlık vermesidir. Özellikle kalem tutma, defter kullanma, çizgi çalışmaları (düz-yatık-eğik-yuvarlak), sınıf içerisinde

(11) Süleyman Çelenk. *a.g.m.*, s.371.

(12) Naciye İçelli. *Kolay Eğitim ve Öğretim* (İkinci Baskı) Ankara, s.117.

(13) Bircan Bircan. *Karma Harflerle İlk Okuma Yazma Öğretimi, Öğretmeni İşb. Yetiştirme Bürosu yay.* Ankara 1965, s.9.

(14) Naciye İçelli. *a.g.e.*, s.118.

(15) Nusret Alperen. *a.g.e.*, s.57.

(16) Beşir Göğüş. "İlkokullarda Türkçe Öğretimi Kılavuzu" MEB Yay., İstanbul 1968, s.9.

de bulunan ve sık kullanılan eşyaların adının, ne işe yaradığının söylenmesi, öğrencilerin herhangi bir konu üzerinde konuşulması, tek tip -gruplar hâlinde - sınıfça etkinlikle bulunma... gibi faaliyetlere yer verilir.

Okula yeni başlayan çocuk, sağ elle yazmayı, her satırı soldan sağa takip etmeyi, harfleri soldan sağa hesap etmeyi öğrenmek zorundadır. Kısaca dik bir düzlemden yatay bir düzleme harfleri aktarına iktidarını kazanmış olmalıdır. Bunu başaramadığı zaman aynadaki yazı gibi yazar (E = Ǝ) (17).

Okuma-yazmada başarı için, çocuk okula gelir-gelmez, öğretmen sözlü ifadenin gelişmesine önem verilmelidir. Bunun için çocukların kelime hazinelerini zenginleştirmek, onlara serbest konuşma imkân ve fırsatları vermek, kelimeleri doğru telâffuz etmelerini ve sesleri de açık, seçik duymalarına gayret edilmelidir. Böylelikle sözlü ifade mekanizmasındaki ses-konuşma çağrışımları doğru olarak kurulabilir (18).

Hayat bilgisi ile ifade ve beceri derslerinde de özellikle bu ilk günlerde öğrenciye okuma-yazma çalışmalarında yararlı olacak bilgi ve beceri sağlayıcı faaliyetlere (eşyaların görünüş özellikleri-karşılaştırma-aile fertlerinin isimlerini saydırma... vb.) ağırlık vermek yararlı olacaktır.

Öğrencileri okuma-yazma öğretimine hazırlayıcı etkinlikler arasında, masal-fıkra anlatma, şiir okuma, resim üzerinde konuşma ve en önemlisi düzenli çizgi alıştırmaları yaptırma gelir. Bu çizgi çalışmalarında düz-yatık-eğik çizgiler, yuvarlak-kare gibi şekillerle alfabemizdeki harfler, rakamlar yazdırılabilir. Burada dikkat edeceğimiz birkaç nokta vardır. Bunlar:

Çizgi çalışmalarında öğrencilere yapmaları için söylenen çizgiler 1-2 satırı geçmemelidir.

Çizgiler yazdırılırken Türkçe harflerin yazılış tekniğine dikkat edilir.

Öğretmen kontrolleri sırasında öğrenciyi cesaretlendirici sözler söylemeli, onun isteğini kırıcı söz ve davranışlardan kaçınmalıdır.

2) Cümle Dönemi:

Cümle devresi hazırlıktan hemen sonra başlayıp yaklaşık dört ay devam eder. İlk dört hafta birer; on iki hafta ikişer cümle öğretildikten sonra yine her hafta birer fiş verilerek hazırlanan fişler tamamlanır. 2-3 cümle verildikten sonra zaman zaman metin çalışmaları yapılır. Verilen cümle ve kelimelerle metin oluşturma çalışması şemada gösterilen *metin oluşturma ve okumayı geliştirme dönemine* kadar mütemadiyen sürdürülmelidir. Metinler için özel bir metin defteri tutturulur. Yeni oluşturulan metinler evde okunması için ödev verilebilir. Ama yazı ödevi vermemek gerekir. Çünkü öğrencinin anlama ve kavramasında öğretmenin rehberliği esastır. Öğretmenin yanlış yazılmış her cümleyi sildirmeden yanına doğrusunu yazmalı, cümlemin doğru kavranmasını sağlamalıdır. Çocuk okuma mekanizmasını tamamladığı ana kadar fiş verilir. Bu dönemde bir yandan cümle öğretilmeye devam edilirken, diğer yandan da kelime ve hece devreleri de sırasıyla uygulamaya konulur. Yani cümle öğretiminde belli bir mesafe alındıktan sonra (10-12 cümle verince) cümle çözümlenmesine (kelimelere ayrılmasına) başlanır. Bu aşamada öğrencilerin bazılarının farklı cümlelerdeki aynı kelimeleri sezdikleri ve bak öğretmenin bundan şurada da var, şu fişimizde de var şeklinde çıkışları görülebilir. Bu çalışma basit cümlelerden başlayıp zora doğru yapılmalıdır. Daha sonra her iki çalışma sürerken (cümle öğretimi-cümlelerin kesilmeye başlanması) bir müddet sonra ilk elde edilen kelimelerden başlayarak hecelerin elde edilmesine başlanır. Görüldüğü gibi cümle

devresi içerisinde hem kelime, hem de hece devresi birlikte yürütülmektedir. Burada önemli olan husus öğretmenin kelime ve hece devresini ne zaman başlatacağını iyi ayarlamasıdır.

Bu devrede çocuklara ad ve soyadını öğretmek lâzımdır. Bunun için her öğrencinin ismi küçük bir fişe yazılıp verilmelidir. Bunun yanında sınıfta bulunan ve sık kullanılan eşyaların ismi kartona yazılarak o eşyanın bir köşesine raptiye ile tutturulmalıdır. Bu eşya isimlerinin öğretilmesi cümle öğretilmeden mi, yoksa cümlelerin arasına serpiştirilerek mi yapılacağı öğretmene bırakılmaktadır. Bu konuda "... başlangıçta sınıfta bulunan eşyaların "masa, sıra, yazı tahtası, kapı, pencere, kitap, kalem" adları öğretilmekte, bilahare de cümleler verilmektedir (19).

Çözümleme metodunda esas unsur cümledir. 30-40 cümlelerin öğretilmesi yeterlidir. Vereceğimiz cümleler nasıl olmalıdır?

* Cümleler kısa ve emir bildiren cümleler olmalıdır.

* Cümlelerde büyük ve küçük harfler kullanılmış olmalıdır.

* Alfabedeki bütün harflerin cümlelerde geçmiş olmasına dikkat edilmelidir.

* Cümlelerde noktalama işaretlerinden nokta, virgül, soru işareti ile ismin hâlleri kademeli olarak verilmelidir.

* Cümleler, seviyeye uygun, ilgi uyandırıcı ve H. bilgisi üniteleriyle ilgili olmalıdır.

* Yazılış değişik olan harflerin mutlaka cümle başında kullanılması sağlanmalıdır.

* Öğretilen cümleler arka arkaya getirildiğinde hayat bilgisi dersinde destekleyecek bir anlam bütünlüğünde olmalıdır. Örneğin; Ali gel. Okul açıldı. Kalem al. Yazı yaz. Resim yap... gibi.

Çünkü "Çocuklar kendileri için yeni, hoş, anlamlı, haz veren, önemli, sürekli olan uyarıcıları daha kolay algılar (20)".

Gerek sınıf içindeki eşyaların ismi verilirken, gerekse cümleler verilirken şu şekilde bir sıra izlenmesi yararlı olur:

Verilecek kelime veya cümleler Hayat Bilgisi ile ilgi kurularak, kavratıcı sorular sorularak öğrencilere buldurulmalıdır,

Bulunan cümle önce bulan öğrenciye, sonra diğer birkaç öğrenciye yüksek sesle bir-iki defa okutulmalıdır,

Uygun ise cümleyi öğrencilere dramatize ettirmelidir,

Öğretmen günlük yaşantıdan örnekler vererek açıklamalarda bulunur ve cümleyi bir kez de kendisi söyler,

Bütün sınıfa koro hâlinde cümleyi bir-iki defa tekrar ettirir,

Bu cümlemin yazılışını da göstermemi ister misiniz? der ve büyük fişi tahtaya asar. Astığı cümleyi bütünlük içerisinde, konuşur gibi okur (duraklayarak okunmaz),

(17) Doç.Dr. Ali Osman Özcan. a.g.m., s.177.

(18) Doç.Dr. Ali Osman Özcan, a.g.m., s.171.

(19) Nusret Alperen. a.g.e., s.58.

(20) Doç.Dr. Ali Osman Özcan. a.g.m., s.172.

Öğretmen cümleyi sınıfa, bir kişiye veya gruba, tekrar sınıfa okutturur,

Sözün yazılışını da göstereyim mi? diyerek cümleyi tahtaya kurallara uygun biçimde yazar. Cümlelerin unsurlarının yazımında "bir, iki, üç" diyerek kaç hamlede yazıldığı sezdirilir,

Fiş tahtada asılıken ve öğretmenin yazdığı da silinmeden havada parmak çalışması yapılır. Cümlelerin yazılış çubukla üzerinden gidilerek gösterilir, havada ve sıra üzerinde yazdırma ekzersizleri yapıldıktan sonra sınıfça bir-iki defa okunur,

Küçük fişler dağıtılır, büyük fişe benzeyip-benzemediği sorulur, artık defterlerinize yazabilirsiniz der ve küçük fişleri defterlerinin başlarına koyar, yazılanlar mutlaka kontrol edilmeli, yazamayanlara örnek cümle yazılmalıdır. Yazılan cümlelerin hepsini okurlar.

Cümleler büyük fişe bakılarak sıra üzerinde fasulye ya da çöple yazmaları sağlanır, (ilerleyen zamanlarda fiş tahtadan alınarak yazmaları istenir.) Yazmaya, erken bitiren öğrencilerden başlayarak cümle tahtaya renkli tebeşirlerle yazdırılmalıdır. Bu çalışmalar arasında öğrencilere şiirler okumak, fıkra anlatmak, resimler göstermek... gibi etkinlikler yapılırsa öğrenci faaliyetlere dikkatini toplamış olarak katılır ve başarı artar.

Cümle öğretimi çalışmalarında anlama-okuma-yazma çalışmaları bir bütün olarak düşünülmeli ve birlikte kavratılmaya çalışılmalıdır. Bütün bu çalışmaların bir ders saatinde bitirilmesi şart değildir. İlk haftalarda bu uygulamaların uzun zaman alması öğretmeni telaşlandırmamalı, cümleler tüm öğrenciler tarafından okunup-yazılmadan yeni bir fişe geçmemelidir. Öğrenciler her fişi bir önceki fişten daha kısa zamanda okuyup-yazma alışkanlığı kazanacaktır.

3) Kelime Dönemi:

Öğrenci farklı cümlelerdeki aynı kelimeleri tanımaya başlayınca cümle çözümlemesine başlanır. Okuma gerçekleşene kadar devam eder. Yaklaşık 8-10 cümle verildiğinde öğrencinin öğretilen cümleler içerisinde benzeyen kelimelerin farkına varır. Bu döneme geçme aşamasında öğrencilerin en iyi sevdiği cümle okutulur. Cümleyi okurken kaç defa ses çıkartıyoruz; yazarken kaç aralık bırakıyoruz? diye sorulur. Öğrenciden aldığımız tepki doğrultusunda cümlelerin bu parçalarına kelime dendiği söylenir, kelimeleri ayırabilir mi? diye sorulur. Kelime ayırma işlemi öncelikle **özne** olan kelimeden başlanmalıdır. Bu kelime genellikle sınıftaki öğrencilerin birinin ya da öğrencinin yakın çevresindeki kişilerden birinin adı olabilir. Bu durum o kelimenin daha iyi kavranmasını sağlar. 6-8 cümleye kadar sadece cümlelerin öznesi kesilir. Cümleden kesilen öznelerin (isimleri), diğer cümlelerin başlarına getirilerek okuma-yazmaları sağlanır. Çözümleme;

Cümleler kelimelere,

Kelimeler hecelere,

Heceler harflere ayrılarak yapılır. Çözümleme esnasında renkli tebeşir, çözümleme levhaları, makas... vb. araçlar mutlaka kullanılmalıdır. Cümleler kelimelere çözümlenirken ilk kesilen unsurun özne olacağını ve 6-8 cümlelerin bu şekilde çözümlenmeye başlanacağını söylemiştik. Öznenin cümlede **yüklem**in kesilmesiyle devam edilir. Bu sefer yüklem cümlelerin başına, sonuna, koyarak gezdirilir. Bu çalışmaya geniş bir zaman dilimi ayrılır. Yeni yeni cümleler kurularak öğrencilere okutturulur.

Çözümleme yapılacak cümleler, kesilecek özne ve yüklem ile bun-

dan sonra oluşturulacak metinler **ünite** ve **günlük plânda** yer almalıdır.

4) Hece Dönemi:

Bu döneme sekiz sesli harfin çözümlemesi ile başlanır. Verdiğimiz cümlelerde sesli harfler tek tek hece olarak ortaya çıkmalıdır. Örneğin: A-li, o-kul, E-lif, ü-züm... gibi. Harfleri kopya ederken sesli harfleri unutmama, kelimelerin bitştirilmesi, çocuğun dilin hece yapısına ait tasavvurlarının açık-seçik olmamasından kaynaklanır (21). Çözümlemesi yapılan kelimelerden elde edilen ses ve hecelere yeni yeni kelimeler tüketilmelidir. Bu şu şekilde yapılabilir: ağızdan iki hamle de çıkan A-li kelimesinin 1. Sesi nedir? (A); 2. Sesi nedir? (li) cevabından sonra tahtadaki büyük fiş üzerinde bu heceler arası çizgi ile ayrılır ve kesilir. Bu sesler eldeki kelimelerin önüne, arkasına getirilerek (güneş-li, okul-a ... gibi) yeni yeni kelimeler türetilir. Elde edilen kelimeler, oluşturulacak birkaç yeni cümlede kullanılır. Birbirini bütünleyecek 3-4 cümle ile küçük bir metin oluşturulup okutma-yazdırma etkinliğinde bulunursa iyi olur.

5) Harf Dönemi:

Sesleri analiz etme çalışmalarında benzer harflerin birbirlerinden niçin farklı oldukları, onlara öğretilmelidir. Benzer harfleri birbirleriyle kıyaslayıcı alıştırmalar, harf dizileri şeklinde yapılır ve bu arada açıklamalar da verilirse çok faydalı olur (22). Çocuklarda hece kavramının gelişmemiş olması; sesli ve sessiz harfler arasındaki ilişkileri kavrayamamış olmasıdır. Sesli harfler vurgusuz ve çocuğun dikkatini daha az çekmektedir (23). Bu nedenle öğretmen hece devresindeki çalışmalarında hecelerin doğru telâffuzuna ve pekiştirici çalışmalara daha fazla önem vermelidir.

Hece döneminde sekiz sesli harfin tek tek (hece olarak) ortaya çıkarılması gerektiğini söylemiştik. Bu şekildeki çalışmalarla sesli harfler hece döneminde doğal olarak kavratılmış olmaktadır. Sekiz sesli harften sonra harf döneminde yapılacak çalışma; alfabemizdeki yirmibir sessiz harfi tanıtmak olacaktır. Sessiz harflerin tanıtılması ve kavratılmasında öncelik **sert sessiz harfler** (p, ç, t, k, f, ş, s, h) de olmalıdır. Sert sessizleri kavratırken şu şekilde bir yol izlenirse amaca daha kolay ve çabuk ulaşılabilir. Sınıf üç gruba ayrılır. Tahtada (her grubun karşısına gelecek şekilde) üç kutucuk çizilir. Birinci grubun karşısındaki kutucuğa bir sesli harf yazılır. İkinci grubun karşısındaki kutucuğa (sesli harfle bir bulunan ve çözümlemesi yapılmış) sert sessiz harf yerleştirilir. Üçüncü grubun karşısındaki kutucuğa da her iki grubun harflerini birleştirilerek yazar.

e

1.grup

ş

2.grup

eş

3.grup

Şimdi sıra gruplara kendi kutucuklarındaki sesi çıkartmalarındadır. Öğretmen birinci kutucuğu gösterdiği zaman 1. grup, ikinci kutucuğu gösterdiği zaman 2. grup yüksek sesle okurlar. Bu birkaç kez tekrarlanır. Sıra üçüncü grubun kutucuğundaki sesleri çıkartmaya gelmiştir. Her iki grubun çıkardığı seslerin birleştirileceği ifade edilir.

(21) Doç.Dr. Ali Osman Özcan. a.g.m., s.172.

(22) Doç.Dr. Ali Osman Özcan. a.g.m., s.173.

(23) Doç.Dr. Ali Osman Özcan. a.g.m., s.178.

Sonra birkaç kez okutulur. Tekrar 1., 2. ve 3. grüplara seri bir şekilde okutturulur. Aynı harfin önüne ve arkasına ünlüleri getirerek elde edilecek 16 hece öğrencilere sırasıyla okutulur, yazdırılır. Elde edilen sert sessizler sesli harflerle birlikte kullanılarak yeni yeni hece ve kelimeler oluşturulur.

OKUMA YAZMAYA GEÇİŞ (METİN SAFHASI):

Okuma, yazıyı görme, anlamı kavrama ve bu kelimeleri seslendirme (24). Göz, zihin ve ses organlarının uyumu ile okuma etkinliği ortaya çıkar. 1. sınıf öğretmeni dersi anlatırken, cümle-kelime ya da harfi kavratacağı zaman üç faaliyeti birbirini bütünleyecek şekilde yapmalıdır. Vereceği cümleyi öğrencilere buldurduktan sonra tahtaya asmalı, sonra canlandırma ve uygun bir ses tonu ile okumalıdır. Bunu dikkatlice izleyen öğrenci cümlelerin bölümlerini kavramış; canlandırma sonucunda da anlamı ilgi kurmuş olur. Bu şekildeki bir etkinlikle verilen cümle ya da kelimeyi (zihninde anlamı bulunduğu için) söyler ve yazar. Bu aşamada gerek dikkat toplamak ve gerekse verilen cümle ya da kelimeyi kavratmak için öğretmen kılavuz sorular sorabilir.

Okuma etkinliği hem öğrenci hem de öğretmen açısından çok önemlidir. Öğretim çalışmalarının ileriki yıllarda da istenilen doğrultuda yürütülmesi için okumanın ilk yılın içerisinde çok iyi kazandırılması gerekir. Okuma durumu iyi olmayan öğrenciler anlama ve anlatım bakımından da iyi olamayacağından sonraki yıllarda okuduğu kitaplarda istenilen ölçüde yararlanamaz.

Bu devreye gelmeden veya başladıktan hemen sonra bazı öğrenciler yeni oluşturulan hece ve kelimeleri okuyup-yazdığı görülebilir. Bu seviyedeki öğrenciler öğretmen tarafından gruplandırılarak metinler verilmeli, okuyup-yazmaları sağlanmalıdır. Böyle yapılmadığı takdirde ileri seviyedeki öğrencilerin hece ve harf tekrarlarından sıkılacağı ve dolayısıyla okuma yazma isteğinde azalma olabileceği düşünülmelidir.

Birinci sınıfa alınan öğrenciler değişik aile ortamlarından geldikleri için okula hazır olması yönünden farklılıklar gösterirler. Öyle ki, sınıfta, eline ilk kez kalem alan çocuktan, belli bir ölçüde okuma yazmayı kavramış olan çocuğa kadar değişik düzeyde öğrenci bulunabilir. Bu nedenle, çeşitli etkinliklerden yararlanılarak çocukların okuma yazmaya hazır olma yönünden iyice değerlendirilmeleri gerekir. Bu değerlendirme sonuçlarına göre çocukların baştan itibaren *seviye gruplarına* ayrılmaları ve her grubun ihtiyacına göre öğrenme etkinlikleri planlanması gereklidir. Öğrenciler sürekli aynı grupta tutulmamalıdır. Çocuğun durağan bir yapıya sahip olmadığı, tersine sürekli bir değişim ve gelişim içinde bulunduğu göz önünde tutulmalıdır (25).

Seviye gruplarıyla etkinliğine göre sırasıyla ilgilenilmelidir. Bir grupta tahtada yazı etkinliğinde bulunulurken diğer grup verilen ödevi deftere, bir diğeri de çöp ya da fasulye ile yazmaya yönlendirilmelidir. Bütün bu etkinlikleri yaparken öğretmen gruplar arasında okuyan-okuyamayan; çalışkan-tembel gibi ayrımlarda bulunmamalı ve bunlara fırsat yaratmamalıdır. Hatta bu gruplara ayırmanın ölçü ve sebebiyle çalışma yöntemleri, öğrencinin anlayacağı bir dille açıklanmalı; veli toplantılarında da velilere bilgiler verilmelidir.

Mekanizma kavrandıktan sonra okuma parçaları üzerinde yapılan okuma, sözlü ve yazılı anlatım, dilbilgisi ve yazı çalışmalarının ünitelere bağlı ve daha ziyade yazılı yapıldığı sayfaya "metin safhası" denir. Metin safhasına, daha önce öğrenilen ve yeni teşkil edilen anlamlı kelimelerden meydana getirilen az heceli ve kısa okuma parçaları ile başlanır (26). Harf döneminden sonra öğrencilerin harflerden hece, hecelerden kelime, kelimelerden de cümle oluşturdukları; oluşturulan bu cümleleri okudukları görülür. Bu aşamada hemen kitap ve dergilerdeki okuma parçalarına geçilmemesi gerekir. Öğrencilerin güç durumda kalmamaları için, öğretmen çalışmalarda elde edilen hece, kelime ve cümleleri kullanarak küçük metinler oluşturulabilir. Duruma göre bu metinler yazma ve okuma çalışmalarında kullanılır. Daha sonra dergi ve kitaplardaki parçalardan öğrenci seviyesine uygun görülen parçalar üzerinde çalışılır.

İlkokuma-yazma sahasında önemli çalışmalarda bulunan eğitimci Selahattin Dikmen metinlerin seçilmesinde dikkat edilecek noktaları şu şekilde sıralar:

1. Metinler öğrencinin günlük yaşantısı ile ilgili olmalıdır,
2. Metinler ilgi çekici, öğrencilerin yaş ve seviyelerine uygun olmalıdır,
3. Metinler kısa, ifade açık, harekete yönelik ve resimli olmalıdır (27).

Serbest okuma çalışmalarında kullanılacak metinler oluşturulurken Türk folklor değerleri arasında örnekleri sıkça bulunan bilmeceler, tekerlemeler, masallar, türküler, maniler ve öykülerden yararlanılmalıdır. Bu materyaller, birer okuma parçası gibi işlenmeli, öğrencilere sorular sorularak üzerinde anlama-kavrama çalışmaları yapılmalıdır (28).

Serbest okumada olduğu gibi serbest yazmaya geçerken de öğrencilere birden yüklenilmemeli; anlamı iyi bilenen kelime ve cümlelerin yazdırılması ile işe başlanmalıdır. Daha sonra öğrencilere bir konu vererek düşündüklerini yazmaları istenmelidir. Serbest yazma çalışmalarında ailede bulunan fertlerin isimlerinin yazılması, sevilen yemeklerin isimlerinin yazılması, sevilen oyun isimleri, akrabalık terimleri... yazdırılabilir. Sene sonuna doğru dikte çalışması yapılmalıdır. Bunun için öğrencilerin hoşuna gidecek, kahramanı sınıf içinden olan küçük olaylar öğrencilere söylenmeli, öğrencilerin yazmaları sağlanmalıdır.

OKUMA YAZMA ÇALIŞMALARININ DİNLEME VE KONUŞMA ETKİNLİKLERİYLE BİRLİKTE YÜRÜTÜLMESİ

Bu devrede heceler harflerine ayrılır. Ayrılan harfler iyice tanıtıldıktan sonra yeni yeni heceler oluşturulmaya başlanır. Elde edilen hecelerle yeni kelimeler; kelimelerden de kısa emir ve soru cümleleri oluşturulmaya özen gösterilir. Oluşturulmaya çalışılan cümlelerin öznelerinin sınıfta bulunan öğrencilerin isimleri olması dikkat ve istek açısından yararlı olacaktır. Cümlelerin birkaçının birleştirilmesiyle küçük metinler oluşturularak okuma ve yazmaları istenebilir. Kısa ve emir cümleleri içinde ismi geçen öğrencilere sırasıyla tahtaya yazdırılır. Tahtaya yazdırılan cümlelerden oluşan metin öğrencilere sırasıyla okutturulur.

(24) Beşir Göğüş. "İlkokullarda Türkçe Öğretimi" M.E.Basım Evi, İstanbul 1968, s.15.

(25) Komisyon; İlkokuma Yazma Öğretmen Kılavuzu, M.E.Basım Evi, İstanbul 1979, s.4.

(26) Fevzi Uçan. "Birinci Sınıf Öğretimi Kılavuzu", Pratik Öğretim Yay. Geliştirilmiş IV. Baskı, Konya 1995, s.130.

(27) Selahattin Dikmen. "İlkokuma Yazma Öğretimi Öğretmen Rehberi", Üner Yay., Ankara 1986, s.99.

(28) Dr. Süleyman Çelenk. İlkokuma-Yazma Öğretimi, Artım Yay. Ankara 1999, s.163.

Çözümleme metodu yalnız okuma-yazma mekanizmasını değil, konuşma mekanizmasını kavratma bakımından da önemlidir. Güzel konuşma alışkanlığını kazandırabilmek için konuşma, okuma, yazma faaliyetlerinin birbirinden ayrılmadan bir bütün olarak mütalâ edilmalıdır. Öğrenci, yakın çevresindeki eşyaları tanıdıktan sonra yazma alıştırmaları yapılmalıdır. Böylece kelimeleri söylenişi ayrı, yazılışı ve okunuşu ayrı olarak öğretemeyiz. Bu üç unsur birlikte öğretilir (29).

Dinleme alışkanlığının kazandırılması da önemli çalışmalardan biridir. Türkçe'mizin iki önemli alanı olan *anlama ve anlatımın* içine aldığı dört beceri (*okuma, yazma, dinleme ve yazma*) birbirini bütünleyen unsurlardır. Anlama, dinleme ve okumayı; anlatım ise, konuşma ve yazma etkinlikleriyle geliştirilebilir.

Dinleme becerisinin öğrenilebilir ve öğretilebilir bir dil becerisi olduğunu ifade eden S. Çelenk öğretmenlere etkin dinlemeyi sağlamaları amacıyla şu eğitici çalışmaları yapmalarını önermektedir:

1. Dinleme etkinliğinin sonunda sorular sorulacağını belirterek konuşmaya başlama,
2. Dinlenecek metin ya da konuşmaya hazırlık sorularıyla girme,
3. Dinlenen metin ya da konuşmanın eksik kalmış bir bölümünü tamamlama,
4. Dinlenen metin ya da konuşma konusunun sözlü ya da yazılı olarak özetini çıkarma,
5. Dinlenen metin ya da konuşmayı öğrenciye dramatize ettirme,
6. Dinlenen metin ya da konuşmanın başlığını tahmin etme (30).

Öğrenme yollarından biri olan dinlemenin istenilen ölçülerde olabilmesi için:

- Derslikte öğrenciler öğretmenlerini iyi görebilecek şekilde oturtulmalıdır,
- Duyuma ve anlama güçlüğü çeken öğrenciler ön sıralara oturtulmalıdır.
- Dinleme etkinliği dikkat dağıtıcı ses ve gürültünün olmadığı zamanlarda yapılmalıdır,
- Öğrencilerin yorgun, aç, moralsiz olmadıkları zamanlarda yapılmalıdır,
- Dinleme etkinliğinin konusu öğrencilerin seviyelerine uygun, dikkat çekici nitelikte olması gerekmektedir.

Dinleme alışkanlığının yerleşmesi için müzik dersinde öğreteceği bir parçayı kendisi söyledikten sonra büyük sınıf öğrencilerinden bir grup çağırarak şarkıyı bir de onlardan dinlemelerini sağlamalıdır. Böylece hem dinleme alışkanlığı kazandırılmış olacak hem de öğrenilmiş bulunan şarkı sözlerini metin oluşturma-okuma-yazma etkinliğinde kullanma imkânı elde etmiş olacaktır.

Okuma, yazma ve dinlemenin yanında konuşma becerisinin de geliştirilmesine aynı derecede önem verilmelidir. Konuşma, bireyin içinde yaşadığı topluma uyumunu sağlamasında, kendine güven duygusuyla yeteneklerini ortaya koymada ve başarılı olmada kendisine kapı aralayacak en önemli unsurdur. Öğrencinin güzel bir Türkçe konuşmasını sağlamak için şunların yapılması gereklidir:

- Öğretmen konuşmasına dikkat etmeli ve öğrencinin karşısında düzgün konuşmalı,
- Öğrencilerden güzel konuşmaları taklit etmelerini istemeli,
- Öğrencilere sık sık fırsat tanıyarak sınıf arkadaşlarına konuşmaları

öğretilmelidir. Bunun için izlenen bir olayın, gösterilen bir resmin, yapılan bir gezinin anlatılması seçilebilir.

- Ses tonu ile el, kol ve yüz hareketlerinin konuşmayı beslediği fikrini kavratmaya çalışmalıdır.
- Konuşan öğrencilere telif edici sözler söyleyerek onları cesaretlendirmelidir.

Yazma becerisi; öğrencinin gördükleri, duydukları ve düşündüklerini yazı ile anlatmasıyla gelişir. Dinleme, okuma ve konuşma becerileri ile doğrudan ilişkilidir. Öğrencilerin yazılarının istenilen seviyede olması için bazı çalışmaların yapılması gerekir. Bu öğrencinin sinir-kas koordinasyonunu sağlayıcı faaliyetler olup yazının açık, okunaklı ve işlek olmasını sağlar. Bundan başka:

- Resim dersindeki kesme-yrıtma-yapıştırma çalışmaları parmak kaslarını geliştirerek yazının istenilen seviyede olmasını sağlar,
- Sırada ve havada parmakla yazı yazma çalışmaları,
- Fasulye ve çöplerle yazı yazma çalışmaları,
- Serbest resim yapma çalışmaları,
- Tahtada ve deftere istenilen çizgileri çizme çalışmaları da yazıyı güzelleştiren etkinliklerden bazılarıdır.

SESİL-SESSİZ-GÜZEL VE HIZLI OKUMA ETKİNLİĞİNDE DİKKAT EDİLECEK NOKTALAR:

Okumaya geçmiş öğrencilere yeni oluşturulmuş metinler sesli olarak okutulmalıdır. Bütün öğrenciler okumaya geçmiş, uzun süre *sesli okuma* etkinliğinde bulunmuş ve iyice anlaşılmuş bir metin üzerinde ise *güzel okuma* çalışması yapılabilir. *Güzel okuma* yapılacak metin öğretmen tarafından özenle seçilmelidir. Bazı metinler öğretmenin okumasından sonra öğrencilere söz korusu şeklinde okutulursa ses tonunun ayarlanmasına ve okuma hızının geliştirilmesinde yararlı olur.

Sessiz okuma, güzel okumada olduğu gibi okunmuş ve anlaşılmuş metin yerine, içerisinde yeni kelimeler bulunan kısa ve anlaşılması kolay olan metin olmasına dikkat edilirse daha yararlı olur. Öğrencilere öğretim yılının sonuna doğru seviyelerine uygun hikâye kitapları verilerek *sessiz okuma* etkinliğinde bulunmaları sağlanır. Bu şekilde bireysel okumalar için kitaplıkta okuma setleri bulundurulur. Öğretim yılı sonuna doğru okuma problemi olan öğrenci kalmayınca sesli, sessiz ve güzel okuma etkinliğinde belli bir mesafe kat edildikten sonra öğretmen monotonluğu kırmak, öğrencilerin ilgi ve isteklerini artırmak için hızlı okuma çalışması yapılabilir. Öğretmen sessiz okumada olduğu gibi bu tür okuma etkinliği için masal, çocuk hikâyeleri, hayvan ve tabiat hikâyeleri temin edebilir.

Okumasını yetersiz bulduğu öğrenciler ile ilgilenerek bunun sebebi araştırılmalı; çocuk ve ailesinden, çevreden, okul ve sınıf içinden başarıyı etkileyen faktörleri ortadan kaldıracak girişimlerde bulunulmalıdır. Okuma güçlüğü çeken öğrenciler durumu iyi olan öğrenci grubu içerisinde grup çalışmasına tabi tutulabilir. Okunan kitaplar üzerinde grup elemanlarının konuşmasına fırsat tanınması... gibi. Bu gibi etkinliklerde bulunan okuma güçlüğü olan öğrencilerden onure edici sözler esirgenmemeli, onların yapılan çalışmalarla medenî cesaret kazanmalarına ve öz güven duygusunu geliştirmelerine yardımcı olunmalıdır.

Anlama eğitiminin önemli vasıtalarından olan okuma mekanizması kitaplardaki metinlerle, şiir, tekerleme, bilmece, sayışma, mani... sözleriyle zenginleştirilerek işlerlik kazanmasına çalışılmalıdır.

(29) Nusret Alperen. a.g.e., s.108-109.

(30) Dr. Süleyman Çelenk. *İlkokuma-Yazma Program ve Öğretimi*, Artım Yay., Ankara 1999, s.66-68.

Serbest okuma çalışmalarında aşağıdaki örnek metinler gibi çevre özelliğine uygun parçalar oluşturulabilir:

Ooo piti piti	İğne battı
Keramela sepeti	Canımı yaktı,
Terazi, lastik	Tombul koş,
Jimnastik	Arabanın tekeri
	İstanbul'un şekeri
Mustafa mıstık,	Hap hup altın top
Arabaya kıstık,	Bundan başka oyun yok
Üçmum yaktık,	
Seyrine baktık.	

Bizim evde deli var, tepesinde gülü var (Horoz)

Leylek leylek havada	Fış fış kayıkçı
Yumurtası tavada	Kayıkçının küreği
Haydi verin et yesin	Tıp tıp eder yüreği
Et yemezse ot yesin	Akşama fincan böreği.

İLKOKUMA-YAZMA ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN DİĞER ARAÇLAR:

1. **FİŞLER:** Fişler, büyük ve küçük olmak üzere iki çeşittir ve cümle öğretiminin en önemli aracıdır. Öğretmenin kısa sürede başarıya ulaşmasını sağlar.

A. **Büyük Fişler:** Çözümleme metodunun cümle öğretimi dönemine büyük fişin öğretimiyle başlanır. Öğretilen fişler sınıfta her öğrencinin görebileceği bir yere (genellikle yazı tahtasının yan tarafına gerilen iplere asılır) dizilmelidir. Fişlerin yerleri zaman zaman değiştirilmelidir. Öğrencilerin ilgisini çekmesi ve daha çabuk kavramaları için büyük fişin kenarına ilgili resimler yerleştirmek iyi olur.

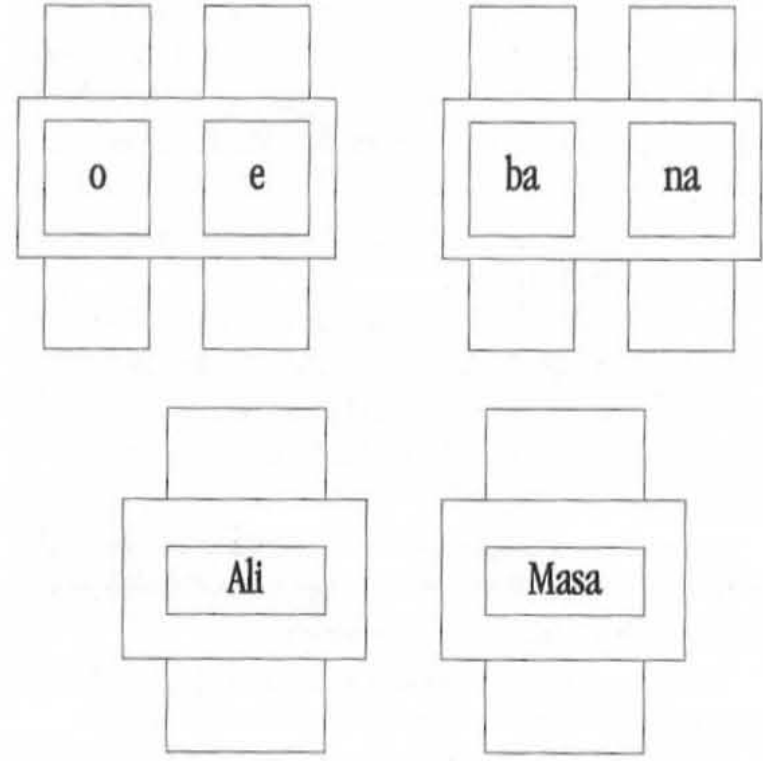
B. **Küçük Fişler:** Büyük fişteki cümlenin aynısı küçük, renkli kartonlara yazılır. Küçük fişler, öğretmen tarafından her öğrencinin ismi yazılarak dağıtılan zarflarda saklanır. Çocuklar isimlerini bu zarflara bakarak da öğrenebilirler. Bunu hızlandırmak için verilen her küçük fişin arkasına kendi adlarını yazmaları öğretilir.

C. **Fasulye ve çöpler:** Çizgi çalışmalarıyla cümle öğretimi döneminde beceri kazandırma ve kalıcı öğrenmeyi sağlamak için fasulye ve çöplerle pekiştirici çalışma yapılır.

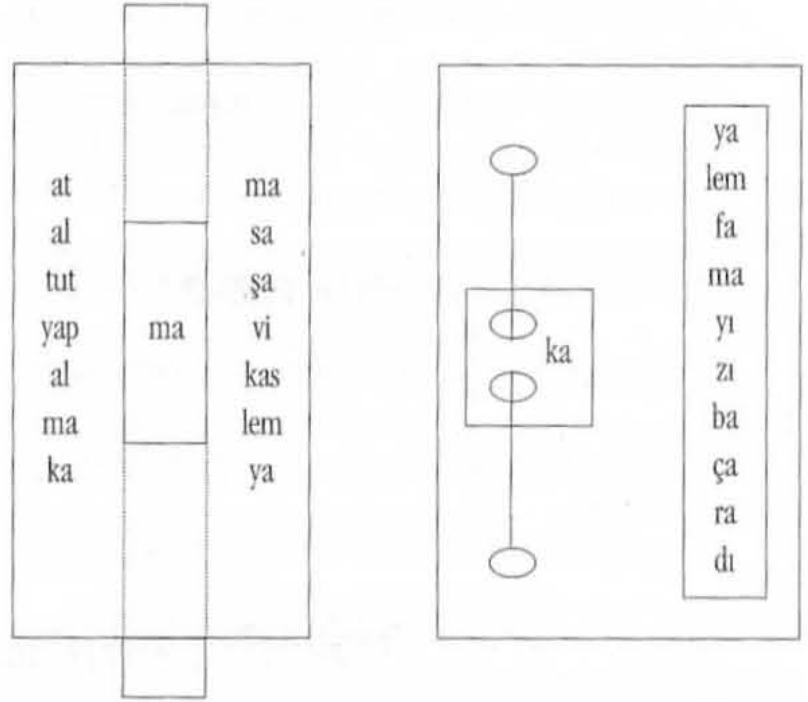
Ç. **Defter-Kalem:** 1. sınıf öğrencilerine az yapraklı çizgili defter aldırılır. Eğer imkân varsa çift çizgili üç aralıklı defter aldırılabilir. Yine 1. sınıf öğrencileri kesinlikle açacak ile açılan tahta-yuvarlak kalem kullanılmalıdır. Öğrencinin güzel yazı alışkanlığına sahip olması için kaleme iyi hakim olması gerekir. İnce uç takılan kalemlerle bunun sağlanamadığı görülmüştür. Çözümleme sırasında kurşun kalemle birlikte renkli kalem de kullanılması yararlı olur.

D. **Yazı Tahtası:** 1. sınıf öğrencilerine göre ayarlanmış olmalıdır. Tahtanın yerden yüksekliği 60-65 cm olmalıdır. Öğrencilerin yazı yazacağı yüksekliğe cümle yazımında kolaylık sağlanması için tahtaya hafif belirgin çizgiler çizilebilir.

E. **Kelime-Hece-Harf Penceresi:** Değişik kelime, hece ve harfleri kavratmak için iki ayrı karton parçası kullanılarak yapılır. Harflerin yazıldığı şerit köprüden geçirilerek diğer kartona takılır. Yazılı şerit hareket ettirilerek farklı harf, hece ve kelimeler öğrencilere okutturulur.

F. Hece Levhası :

Kelime - Hece - Harf Fırıldacı

